

Beoordeling van de waarde van de verklaring van kinderen

Geen enkele wetenschappelijk verantwoorde methode biedt absolute zekerheid over de vraag of de verklaring van een kind over een delict wel of niet berust op gebeurtenissen die daadwerkelijk hebben plaatsgevonden. Toch kan er in veel gevallen wel iets gezegd worden over de waarde van de verklaring. In de analyse moet dan worden gekeken naar zowel de inhoud van de verklaring als naar de ontstaansgeschiedenis van de verklaring¹. Hieruit volgt logischerwijs dat niet alleen kan worden volstaan met het bestuderen van de verklaring van het kind tijdens het verhoor bij de politie, maar dat ook de rest van het dossier moet worden onderzocht.

Bij het beoordelen van de waarde van een verklaring van een kind richt het onderzoek zich zowel op de *inhoud van de verklaring over het vermeende delict* als op de *ontstaansgeschiedenis van de verklaring van het kind*.

Met betrekking tot de *inhoud van de verklaring over het vermeende delict* wordt gekeken naar de volgende dimensies: volledigheid, accuraatheid en consistentie². Het onderzoek is daarbij niet uitsluitend gericht op de aanwezigheid van bepaalde criteria, maar juist ook op het opsporen van eventuele problemen in de verklaring.

Volledigheid heeft betrekking op de mate waarin een kind de details van een gebeurtenis beschrijft. De tegenhanger hiervan zijn omissies: details die worden weggelaten. Uit onderzoek is gebleken dat verklaringen vaak aan volledigheid te wensen overlaten. Dit kan gebeuren:

- Als gevolg is van de wetten van het 'normale' vergeten, het kind weet sommige details simpelweg niet meer.
- Omdat kinderen naarmate zij jonger zijn gebeurtenissen minder volledig opslaan en daarnaast meer moeite hebben om gebeurtenissen uit hun lange termijn geheugen op te halen dan grotere kinderen en volwassenen.
- Omdat een kind het te moeilijk of te beschamend vond bepaalde zaken te vertellen.
- Omdat het kind een onjuiste/onware verklaring heeft afgelegd waardoor het voor het kind niet mogelijk was alle details in te vullen.
- Omdat de verhoorder het kind tijdens het verhoor te weinig ruimte heeft gegeven om te vertellen.
- Omdat de verhoorder tijdens het verhoort onvoldoende heeft doorgevraagd.

Wanneer een verklaring onvolledig is, betekent dit niet meteen dat de verklaring niet op waarheid berust. Grote onvolledigheid leidt echter tot onduidelijkheid

¹ Crombag, H.F.M. & W.A. Wagenaar. (2000). Audite et alteram partem. *Trema*, 23, 93-96. Koppen, P.J. van (2004). *Paradoxen van deskundigen: Over de rol van experts in strafzaken*. Deventer: Kluwer.

Nierop, N.M. & P. van den Eshof (2003). *De ontstaansgeschiedenis ontrafeld. Onderzoeksverslag van de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken over de periode 2001-2002*.

Nierop, N.M., P. van den Eshof & C. Brandt (2006). De beoordeling van geloofwaardigheid in zedenzaken. *Nederlands Juristenblad*, 43, 2456-2464.

Rassin, E. (2001). Het bepalen van geloofwaardigheid: de methode van de alternatieve scenario's. *De Psycholoog*, 36, 348 – 355.

² Merckelbach, H.L.G.J., Candel, I., Jellicic, M. & H.F.M. Crombag (2003). De goede getuige. *Trema*, 6, 213-220.

over de waarde van de verklaring. Onderzoeksvragen met betrekking tot de volledigheid van een verklaring van een kind over een delict zijn:

- In hoeverre is de verklaring summier of vaag?
- In hoeverre ontbreken in de verklaring (seksuele) handelingen of (intieme) details van (seksuele) handelingen?
- In hoeverre is de context van de (seksuele) handelingen in de verklaring onduidelijk (dat wil zeggen waar de handelingen plaatsvonden, wat er aan vooraf ging en wat er na afloop gebeurde)?

De *accuraatheid* van de verklaring betreft de mate waarin de verklaring strookt met de waarheid. De tegenhanger van accurate verklaring zijn zogenaamde commissiefouten en distorties: ten onrechte toegevoegde details of veranderde details (die door het kind mogelijk voor waar worden gehouden). Mensen, ook kinderen³ en verstandelijk beperkte mensen⁴, zijn onder gunstige omstandigheden in staat om redelijk accurate beschrijvingen te geven van een gebeurtenis. Tijdsverloop en beïnvloeding, kunnen een negatief effect hebben op de accurate verklaring. Onderzoeksvragen met betrekking tot de accurate verklaring van een delict zijn:

- In hoeverre bevat de verklaring onmogelijkheden over de (seksuele) handelingen die zouden zijn verricht?
- In hoeverre bevat de verklaring problemen in de tijdlijn?
- In hoeverre worden de handelingen binnen een onmogelijke context geplaatst?
- In hoeverre is de verklaring over de (seksuele) handelingen tegenstrijdig met eventuele sporen op de plaats delict, de kleding of het lichaam?
- In hoeverre is de verklaring over de (seksuele) handelingen tegenstrijdig met eventuele informatie uit lichamelijk onderzoek?
- In hoeverre is de verklaring tegenstrijdig met verklaringen van andere getuigen?

Consistentie heeft betrekking op de mate waarin het kind bij verschillende gelegenheden hetzelfde verhaal heeft verteld. Normaalgesproken treden er tussen verschillende verklaringen kleine inconsistenties op door waarneming- en geheugenfouten, vooral wanneer de tijd tussen het voorval en het afleggen van een verklaring lang is. Grote inconsistenties of juist extreme consistentie geven reden tot zorg over de waarde van de verklaring. Onderzoeksvragen zijn:

- In hoeverre is de verklaring tijdens het verhoor bij de politie tegenstrijdig met eerdere uitspraken die het kind gedaan heeft?
- In hoeverre zijn eventuele verklaringen die eventueel op verschillende momenten bij de politie zijn afgelegd onderling tegenstrijdig?
- In hoeverre breidt het verhaal zich steeds verder uit (steeds meer voorvallen, meer en ernstigere handelingen)?
- In hoeverre lijkt er sprake van een 'ingestudeerd' verhaal dat steeds in dezelfde woorden opgedreund wordt en waarbij aanvullende vragen onvoldoende beantwoord kunnen worden?

Volledigheid, accurate verklaring en consistentie van een verklaring hoeven niet met elkaar samen te hangen: een verklaring kan accuraat zijn, maar onvolledig; een

³ Zie onder andere: Ornstein, P.A, Baker-Ward, L., Gordon, B.N. & K.A. Merritt (1997). Children's memory for medical experiences: Implications for testimony. *Applied Cognitive Psychology*, 11, S87-S104.

⁴ Zie hierover bijvoorbeeld het hoofdstuk 'Verstandelijke beperking en verhoor' van Jannie van der Sleen en Marianne Heestermans in 'Reizen met mijn rechter' onder redactie van Peter van Koppen e.a.

verklaring kan consistent zijn (iemand vertelt steeds hetzelfde verhaal), maar niet accuraat (wat wordt verteld is niet juist).

Met betrek tot de *ontstaansgeschiedenis van de verklaring* van een kind over een delict wordt onderzocht of er reële scenario's zijn, waardoor de verklaring kan zijn ontstaan, terwijl het vermeende delict niet of niet op de in de verklaring beschreven wijze, heeft plaatsgevonden.

De meest voorkomende alternatieve scenario's in zaken waarin kinderen betrokken zijn, zijn:

- *Het verhaal over een delict van het kind is ontstaan als gevolg van fantasie/het kind heeft het verhaal zelf verzonnen.*
Wanneer een verklaring van een kind het gevolg is van fantasie van het kind, dan is het nodig dat het kind voldoende kennis heeft van de betreffende handelingen om een dergelijk verhaal te kunnen verzinnen. Wanneer verondersteld wordt dat het kind met het verzinnen van het verhaal, een bepaald doel wilde bereiken (bijvoorbeeld aandacht krijgen, iets vervelends niet hoeven doen), is het bovendien nodig dat het kind in staat is te beseffen dat dit doel met het verzinnen verhaal bereikt zou kunnen worden. Ten slotte moet het nog bij het betreffende kind passen om een verhaal te verzinnen: het ene kind heeft sterker de neiging of het vermogen om verhalen te verzinnen dan het andere kind.
- *Er is sprake geweest van onbewuste beïnvloeding van het kind door mensen in diens omgeving.* Dit scenario doet zich vooral nogal eens voor bij jonge kinderen, maar kan zich ook bij oudere kinderen en/of volwassenen voordoen. Het risico op onbewuste beïnvloeding is groter naarmate er meer tijd is verstreken tussen het moment waarop het vermeende delict zou hebben plaatsgevonden en het moment waarop het kind hierover voor het eerst iets vertelt (de zogenaamde *disclosure*). Ook wanneer er veel tijd is verlopen tussen de *disclosure* en de melding bij de politie, en vervolgens het verhoor bij de politie, neemt het risico op onbewuste beïnvloeding toe. Vooral wanneer er veel en/of langdurig met het kind is gesproken over het vermeende een delict of er veel druk op het kind is uitgeoefend om toe te geven dat er sprake is geweest van een delict. Daarnaast is het van belang hoe de *disclosure* tot stand is gekomen. Wanneer personen in de omgeving van het kind voorafgaand aan de *disclosure* al overtuigd waren van het feit dat er wel een delict moest zijn gepleegd (bijvoorbeeld op basis van bepaalde gedragingen of vage uitlatingen; denk ook aan therapie, dromen, probleemgedrag) en zij op basis van deze overtuiging het kind (suggestief) zijn gaan bevragen, is er een risico op een beïnvloede verklaring. Er kan dan sprake zijn van zogenaamde *confirmation bias*⁵: het zoeken naar bevestiging van de eigen veronderstelling. Sturende vragen, positieve feedback op toegeven dat er iets is voorgevallen en negatieve feedback op ontkenning daarvan, kunnen leiden tot een onjuiste verklaring van het kind⁶. Wanneer het kind spontaan met het verhaal is gekomen, zonder dat de mensen in de omgeving hiertoe initiatief hebben genomen, is het risico op onbewuste

⁵ Nickerson, R.S. (1998). Confirmation bias: a ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology*, 2, 175-220.

⁶ Zie onder andere: Garven, S., J.M. Wood & R.S. Malpass (2000). Allegations of wrongdoing: The effects of reinforcement on children's mundane and fantastic claims. *Journal of Applied Psychology*, Vol.85, 1, 38-49.

beïnvloeding op (in ieder geval dat deel van) klein. De kwaliteit van het verhoor speelt met betrekking tot dit scenario ook een belangrijke rol: is de verhoorder tijdens het verhoor van het kind neutraal te werk gegaan of heeft deze sturende vragen gesteld en opmerkingen gemaakt, waardoor het kind tijdens het verhoor in een bepaalde richting is 'geduwd'?

Een specifieke vorm van onbewuste onderlinge beïnvloeding is *collaborative story telling*⁷: *Collaborative story telling* is een proces waarbij een verhaal over een gebeurtenis 'ontstaat' doordat mensen elkaar onderling bevestiging geven met betrekking tot gedachten/ideeën over die gebeurtenis. De informatie waarover mensen aanvankelijk beschikken is ambigu, dat wil zeggen voor verschillende uitleg vatbaar. Doordat mensen elkaar bevestigen in een bepaalde uitleg/versie van wat er gebeurd is, 'ontstaat' er een gezamenlijk verhaal, bijvoorbeeld dat er sprake is van een delict. *Collaborative story telling* werkt dus door middel van geleidelijke en herhaalde onderlinge bevestiging. Er is geen sprake van bewuste leugens. Mensen raken langzamerhand overtuigd van een bepaalde versie van een gebeurtenis.

- *Er is sprake van bewuste beïnvloeding van het kind door mensen in diens omgeving.* Mensen in de omgeving van het kind hebben het kind bewust aangezet tot het vertellen van een onjuist verhaal, omdat zij hier een belang bij hebben. Dit scenario kan zich bijvoorbeeld voordoen in een echtscheidingsituatie waarbij de ene ouder de omgangsregeling met het kind wil beïnvloeden door de andere ouder ten onrechte te beschuldigen van een delict.
- *Er is sprake van een misverstand: onschuldige handelingen zijn ten onrechte uitgelegd als een delict.* Dit kan bijvoorbeeld gebeuren bij stoeien, masseren, verzorgingshandelingen.
- *Er is wel sprake geweest van een delict, maar niet door de door het kind 'aangewezen' verdachte.* Deze situatie kan zich bijvoorbeeld voordoen wanneer er sprake is van een onbekende dader die ten onrechte is aangewezen.

Er kan sprake zijn van één scenario, maar er kan ook sprake zijn van een combinatie van scenario's. Een voorbeeld daarvan is dat een volwassene een kind onbewust heeft beïnvloed, maar dat het kind op basis van eigen kennis van (seksuele) handelingen ook zelf dingen heeft ingevuld/aangevuld.

Het is in een opsporingsonderzoek overigens niet altijd haalbaar volledige duidelijkheid te krijgen over alle mogelijke scenario's, hoewel dit uiteraard wel geprobeerd moet worden. De rechter beoordeelt uiteindelijk of de relevante scenario's in een bepaalde zaak voldoende zijn onderzocht en of er voldoende ondersteuning is voor één bepaald scenario om andere scenario's te kunnen verwerpen.

Aanvullende opmerking

⁷ Zie hierover Wagenaar, W.A. & H. Crombag (2005). *The popular policeman and other cases. Psychological perspectives on legal evidence.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Wanneer een verklaring van iemand in een strafzaak wordt beoordeeld, dan gebeurt dit in het overgrote deel van de gevallen door één deskundige. In feite voldoet deze situatie niet aan de eis, die aan een wetenschappelijk verantwoorde beoordeling worden gesteld⁸. In de wetenschap is het gebruikelijk dat beoordelingen plaatsvinden door twee onafhankelijke beoordelaars. Wanneer deze twee beoordelaars onafhankelijk van elkaar tot hetzelfde oordeel komen, dan maakt dit de betrouwbaarheid van dit oordeel groter. Komen zij tot een (gedeeltelijk) tegengesteld oordeel, dan moet een derde beoordelaar worden ingeschakeld. Wanneer in een strafzaak de waarde van een verklaring van door een deskundige wordt beoordeeld, dan wordt aan de rapportage van deze deskundige door de rechter vaak veel waarde gehecht. Dit zou een reden kunnen zijn om er in sommige van deze situaties voor te kiezen twee deskundigen onafhankelijk van elkaar te laten rapporteren in dezelfde zaak. Het is overigens de verantwoordelijkheid van de individuele deskundige om de rechter duidelijk te maken dat aan het deskundigenbericht meer onzekerheden verbonden zitten dan daaruit misschien blijkt. Wetenschappers zijn niet gericht op het soort zekerheid waar de rechter om vraagt en kunnen deze zekerheid op basis van de huidige stand van de wetenschap op het gebied van het beoordelen van verklaringen ook niet geven. Het is de plicht van de deskundige om de rechter hierop te wijzen⁹.

⁸ Merckelbach, H.L.G.J. & M. Jelicic (2005). *Hoe een CIA-agent zijn geheugen hervond en andere waargebeurde verhalen*. Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Contact.

⁹ Koppen, P.J. van (2004). *Paradoxen van deskundigen: Over de rol van experts in strafzaken*. Deventer: Kluwer.